

Terrades

Inés Padrosa i Gorgot

Barcelona, Viena-Columna

(Col·lecció “Imatges i Records” 87), 1999.

Amb el centenar llarg de volums d’“Imatges i Records” apareguts fins ara, aquesta col·lecció de reculls de fotografies velles de municipis catalans ha aconseguit un prestigi ben merescut i consolidat.

En el cas de Terrades, calia tenir en compte un aspecte específic de la població. L’enorme destrucció soferta l’any 1939 amb la voladura de l’església, representà la desaparició total del temple romànic i de les cases del seu entorn. La primera part del llibret s’inicia amb les imatges anteriors a aquest esdeveniment, diverses vistes del poble amb l’església antiga i interessants detalls del monument perdut, i es continua amb fotografies posteriors a la destrucció i de la reconstrucció, a la immediata postguerra.

A més d’aquesta aportació, que ja justificaria el recull, al meu entendre, la publicació té encara un altre atractiu ben especial. Terrades és un poble petit. Com és lògic, no n’hi ha hagut prou en recórrer els arxius i biblioteques per trobar material d’interès. El treball de recerca amb la tria de les 52 fotografies, la identificació de diverses escenes i de les persones que hi apareixen, s’ha hagut de realitzar amb la col·laboració de molts particulars, tots els quals hi són citats.

L’autora del recull ho comenta a la “Introducció” de *Terrades*: “...hi ha participat gairebé tothom, uns cedint els documents, altres revifant el passat, altres esperonant-me en la preparació; però tots han escorcollat

el fons dels calaixos o baguls amb el desig que aquell moment, potser quasi oblidat, passés a formar part de la petita història gràfica del poble”.

Així, el repertori gràfic ens mostra tota mena de fets, socialment rellevants o purament anecdòtics (les escoles, les festes, les processons, els aplecs de la Salut i les ermites prope-res, els esports, la matança del porc, el segar, el batre, la verema...). La vida d’aquest poble altempordanès, aleshores plenament agrari, en tota la seva rica diversitat.

Cal felicitar Inés Padrosa per l’encert d’aquest recull d’imatges. L’ha preparat amb la dedicació i la rigorositat que caracteritzen les seves aportacions al coneixement de la història empordanesa.

Joan Badia-Homs

Peralada

Inés Padrosa i Gorgot

Barcelona, Viena-Columna

(Col·lecció “Imatges i Records” 102), 2000.

Es tracta del segon recull d’aquesta col·lecció, dedicat a una localitat de l’Alt Empordà, que Inés Padrosa ha elaborat en poc temps.

Com a documentalista i bibliotecària del Palau de Peralada, no hi ha dubte que l’autora coneix i domina el tema a fons. La seva tasca de recerca de fotografies antigues de Peralada ha significat, evidentment, un treball de caire força diferent del que hagué d’esmerçar per al recull de *Terrades*, comentat abans.

Ja des del segle XIX, el gruix d’imatges fotogràfiques conegudes,

que tenen per protagonista la vila de Peralada, és considerable i de gran varietat d'interès i temàtica. L'autoria és també diversificada: des de les provatures dels propis comtes Antoni i Tomàs de Rocabertí, passant pel notable *Àlbum Rubaudonadeu* i la feina de pràcticament tots els fotògrafs professionals dedicats a aquest tipus de reportatges de Barcelona, Girona i Figueres. La bibliografia relativament extensa sobre Peralada i el seu context, motiva que un nombre elevat de fotografies velles sigui ja conegut i publicat, en algun cas per la mateixa autora d'aquest llibre (per exemple, a l'excel·lent monografia sobre *La Principal de Peralada*, 1990).

Però Inés Padrosa no s'ha pas decantat pel camí fàcil. En aquest recull no hi ha, només, fotografies inèdites o poc conegudes d'edificis i conjunts urbans que han canviat d'aspecte –algunes certament sorprenents com la dels porxos desapareguts que unien la plaça Gran i la de Sant Domènec. Hi predominen les imatges que il·lustren sobre la vida quotidiana, els actes i fets socials, lúdics, culturals, etc., de la vila, des de les darres del segle XIX fins a mitjan segle XX. Hom no ha pas oblidat, doncs, la investigació pacient i apassionant d'imatges inèdites guardades o mig perdudes en cases particulars. Una contribució que cal destacar és la del recordat Josep Costa, que fou majordom del Palau i fotògraf aficionat que ha deixat uns 3.000 clixés, com explica l'autora a la "Introducció".

És una interessant i bella aportació al coneixement de Peralada i a la bibliografia de la comarca.

Joan Badia-Homs

La colònia grega de Rhode

Lluís Buscató i Somoza

Breu Edicions - Ajuntament de Roses, 1999, 204 pàg.

El nou volum de la col·lecció "Papers de Recerca" és obra d'un historiador local, Lluís Buscató, que ha utilitzat aquesta plataforma ja consagrada de divulgació d'estudis sobre el passat de la vila de Roses per donar a conèixer un treball de recerca, presentat dins el programa de doctorat d'història de la Universitat de Girona i titulat *La colònia grega de Rhode. Una aproximació al seu origen, evolució i desaparició*. Fent servir paraules del professor Josep Maria Nolla, director del treball, aquest és un llibre que presenta "amb tot el rigor desitjable, de manera crítica i ordenada els materials relatius a l'antiga Rhode per intentar veure on som i cap on anem".

El primer capítol és un resum on se'ns presenten els diferents articles i publicacions actuals que han servit a l'autor per elaborar el seu treball i que fan referència als tres grans temes en els quals ha basat la seva exposició sobre Rhode: les fonts clàssiques escrites, l'arqueologia i la numismàtica.

En el segon capítol, Lluís Buscató ens enquadra el fenomen de la colonització grega en un marc físic amb l'objectiu de dimensionar els motius que varen portar a l'establiment d'una comunitat focea al lloc. Gradualment, des d'una perspectiva comarcal fins a la realitat geogràfica més immediata, es van analitzant aspectes hidrogràfics i orogràfics. En aquest apartat, l'autor presenta un contingut novedós: una revisió del

tema de la paleotopografia del terreny on es va assentar *Rhode*, sobre el qual aporta noves informacions, que no havien estat tingudes en compte en els darrers estudis sobre el tema i qüestiona les hipòtesis defensades fins ara.

El tercer capítol és un repàs de les fonts clàssiques que parlen de *Rhode*. Els textos originals hi són comentats de manera crítica i analitzats dins el context històric en què es varen produir.

El quart capítol, referit a l'arqueologia de *Rhode*, s'inicia amb una introducció on s'exposen les agressions que ha sofert el jaciment arqueològic al llarg de la història. En aquest context se situa la principal aportació del llibre, tot i que podria semblar que és un tema amb una relació tangencial amb el contingut central del llibre. Es tracta de la relació de les diferents vicissituds que va patir la Ciutadella durant la primera meitat del segle XX com a conseqüència de l'especulació urbanística que va amenaçar amb l'eliminació integral de la fortificació i els jaciments arqueològics identificats al subsòl. Aquí, la consulta de la documentació inèdita conservada a l'arxiu municipal de Roses ha estat fonamental per ressituar les actuacions, els pactes i les estratègies entre, d'una banda, els diversos poders implicats que es movien per interessos econòmics relacionats amb el creixement de l'espai de la població i amb l'especulació urbanística en relació amb els primers temps del turisme i, de l'altra, les institucions que havien de vetllar per la integritat de la fortalesa i garantir la salvaguarda del conjunt monumental i arqueològic.

El capítol es completa amb una breu història de les excavacions al jaciment d'època grega i l'exposició de les dades que fins avui s'han obtingut sobre *Rhode* a partir de l'arqueologia.

El cinquè capítol representa un parèntesi, ja que el tema torna a ser el territori, analitzat, ara, des del punt de vista dels recursos naturals i el port. Potser, per fermar la coherència general del llibre i facilitar la comprensió de l'estructura de continguts, hauria estat més adient integrar aquesta informació en el segon capítol quan es delimiten els condicionants del marc físic.

El sisè capítol està dedicat a la numismàtica, on l'autor fa una exposició exhaustiva sobre el dracma de *Rhode*. Amb aquest objectiu, es remunta als orígens dels amonedaments grecs, i aporta totes les dades de forma tècnica, erudita, de manera que trenca l'enfocament divulgatiu que l'autor havia sabut imprimir en els capítols precedents.

L'exposició de continguts finalitza amb un recull de les restes epigràfiques conegudes, sobre diferents suports, i amb un caràcter ampli pel que fa a l'origen.

En definitiva, cal valorar el llibre *La colònia grega de Rhode* com una eina de consulta molt útil des d'on obtenir totes les dades disponibles sobre l'època grega de Roses. Lluís Buscató, de manera honesta, ha enfocat la seva producció d'acord amb un objectiu enciclopèdic i ha posat de manifest la procedència de totes les informacions (les notes i la bibliografia en són la millor prova) però sense deixar passar l'oportunitat de fer aportacions noves pròpies.

G. Vieyra Bosch

Mossèn Tapiola i la cuina de Palafrugell

Pep Vila

Galeria de Personatges. Revista de Palafrugell i Ajuntament de Palafrugell, 1 (2000), 26 pàg.

La *Revista de Palafrugell* del darrer mes de gener va sortir al carrer acompanyada d'una nova publicació menor en forma de col·lecció, que ara comencen, amb el nom de "Galeria de Personatges". Aquest primer exemplar s'ha dedicat al figuerenc *Mossèn Frederic Tapiola i Gironella* (1910-1981) i la *cuina de Palafrugell*. Aquest capellà s'instal·là en aquesta vila quan cap als volts de l'any 1950 hi quedà adscrit a la parroquial. També féu de mestre titular del col·legi Torres Jonama i fou cronista oficial, així com també el primer director de la *Revista de Palafrugell* durant els anys 1962-1978. Mn. Tapiola va publicar quarantainou articles sobre cuina –rebosteria i alimentació, quan encara es cuinava amb llenya i carbó– a la *Revista de Palafrugell*, concretament dins de la secció "Nuestro Coquimum Forum" o "Fòrum de Cuina", entre els anys 1962 i 1973. El filòleg Pep Vila n'ha elaborat l'índex, així com també un perfil biogràfic de l'autor, a més de seleccionar-ne quatre articles com a mostra del treball de Mn. Tapiola –*El niu*, *El triunfo de la carne*, *El relleno amb tap* i *El cerdo y sus delicias*–, tots ells publicats l'any 1970. El text està il·lustrat amb portades de la *Revista de Palafrugell* i imatges cedides per particulars i algunes procedents de la col·lecció de l'arxiu municipal de Palafrugell.

Aquesta col·lecció de petit format té com a finalitat recollir i donar a conèixer aspectes de la vida i l'obra de personalitats vinculades a Palafrugell. En principi, preveuen editar-ne dues cada any, que seran de distribució gratuïta entre els subscriptors de la *Revista de Palafrugell*, però també es poden adquirir soltes.

Èrika Serna

El territori de Llançà a l'antiguitat

Anna Pujol Puigvehí

Olot, Brau ed, 1998. 1 vol. 20 x 14 cms 108 pàg.

Alguna vegada he comentat, mig en broma, mig seriosament, que els vells professors de Geografia i Història d'ensenyament mitjà hem funcionat una mica com aquells antics músics de fira que havien de tocar al mateix temps diversos instruments: com podeu imaginar cap solia anar massa afinat. Dic això a propòsit de l'encàrrec que l'exalumna i avui catedràtica d'universitat Anna Pujol em féu de comentar-li el llibre que, no fa molt, va publicar sobre la vila de Llançà a l'antiguitat.

Malgrat haver-me passat la vida professional ensenyant història, he de confessar que no em sento especialista ni de la prehistòria ni de l'antiguitat grecoromana i si alguna vegada m'he embrancat pel viaró de la recerca històrica les meves aficions s'han projectat vers altres etapes. Per aquesta raó, el que pugui escriure sobre l'obra s'ha d'entendre més com l'opinió d'un lector –un de tants als quals va dirigit– que la d'un expert en la matèria.

M'ajuda el caràcter divulgatiu del llibre, malgrat que l'autora aporta no poques notícies extretes de la seva pròpia experiència com historiadora i arqueòloga. L'amplitud del tema, a més, l'obliga a tenir en compte l'abundant bibliografia existent, molt ben aprofitada.

Si el temps és molt ampli –des de l'aparició dels primers homes a les terres empordaneses al final de l'imperi romà– l'espai geogràfic enfocat és tan reduït com monogràfic: el terme i el poble de Llançà.

Sempre he cregut en el valor de la petita història local –avui de moda dintre de les noves tendències historiogràfiques de la microhistòria– al permetre'ns observar detalladament els fets que la història general (per altra part indispensable) redueix moltes vegades a purs conceptes categòrics, mancats d'aquella palpació humana sense la qual el coneixement del passat perd tot interès.

En el nostre cas, atès que en molts moments el lloc que avui coneixem com Llançà tindria una existència més o menys hipotètica, l'obra d'Anna Pujol té l'encert de situar-nos els fets, primer dintre el marc genèric, diguem-ne mediterrani-pirinenc, per passar d'aquest al comarcal i incidir finalment en el local estricte. Més que d'aquest darrer, però, podríem parlar d'unes constants al voltant dels eixos Albera-serra de Roda, en realitat l'espai dintre el qual es mouen els primitius llançanencs. Plantejament geogràficament més ampli que el promès en el títol, però indispensable en un llibre dirigit a un vast i heterogeni sector de públic cada dia més interessat en conèixer llurs orígens, i on es fa present a cada pàgina l'ex-

periència d'una persona que porta molts anys ensenyant i, en conseqüència, intentant transmetre als altres el seu saber.

L'estructura de la temàtica, seguint un ordre cronològic, la facilitat i fluïdesa d'exposició, manifestada, per exemple, en el detall que matèries més aviat àrides –com les seriacions i enumeracions de materials, pròpies de l'arqueologia– s'assimilina sense dificultat o incidir en qüestions no per poc corrents en els manuals, menys interessants, com poden ser la cuina o els camins, converteixen el llibre que comentem en un bon mitjà de coneixement i, al mateix temps, de gaudi.

Com introducció s'aporten les primeres fonts escrites conegudes de les terres empordaneses, des del períple d'Aviè a Pomponi Mela, qüestió ben coneguda per l'autora i sobre la qual n'escrigué, anys enrere, un acabat estudi en els *Annals*. El recorregut cronològic comença amb l'aparició de l'home aquí en els llunyans temps paleolítics, seguits del neolític i primera metal·lúrgia, escenaris els darrers d'una de les etapes més característiques i ben estudiades de les nostres terres, el megalitisme. L'arribada, a principis del primer mil·lenni a. de C. de nova gent procedent del nord de l'Albera, introdueix el ferro, que ocupa un altre capítol.

Amb els grecs i els indigetes, de fet, entrem ja en la història pròpiament dita, encara que les notícies escrites conservades són tan poques que correspon a l'arqueologia subministrar la major part de les fonts. Un exemple de l'interès d'aquesta mena d'investigació el tenim en el capítol sobre troballes submarines de la mar

d'Amunt, que serveix de transició al següent dedicat als romans. El llibre acaba amb la descripció de les vies de comunicació antigues, ja treballades per l'autora en altres publicacions, i on es posa de manifest una vegada més la importància de la nostra comarca com a cruïlla de camins.

Sens dubte l'objectiu de l'obra queda assolit: presentar una visió sòlidament professional i, al mateix temps, suficientment atractiva per captivar el lector. Una recreació que abraça des de l'entorn físic a les activitats humanes, tant les lligades a l'economia com les incloses dintre de l'ampli concepte de vida quotidiana, com la mencionada cuina primitiva, encara que, per als historiadors pròpiament dits, acostumats a la metodologia del document i al treball d'arxiu, a vegades les recreacions i reconstruccions dels prehistoriadors ens puguin semblar quelcom arriscades.

Albert Compte

Bibliografia interdisciplinària de l'Alt Empordà. Suplement

Inés Padrosa i Gorgot

Figueres. Consell Comarcal de l'Alt Empordà - Diputació de Girona, a. 2000

615 pàg., 16,5 x 23,5 cm

Amb prou feines acaben de complir-se quatre anys de l'edició de la primera part d'aquest llibre i ja disposem de material bibliogràfic suficient per emplenar un segon volum en forma de suplement (en realitat el tercer, si tenim en compte que el primer comprenia dos toms),

de més de sis-centes pàgines. Si donem una mirada retrospectiva a la que podríem considerar bibliografia "antiga" de la nostra comarca, hem de concloure que el nombre de llibres, opuscles, articles, monografies, pròlegs, etc. que tracten de l'Alt Empordà ha crescut, els darrers anys, en proporció geomètrica i que, de seguir per aquest camí, al publicista o al simple curios, aviat li serà impossible donar l'abast.

Així i tot, i potser encara més per aquesta raó, crec que tots estarem d'acord en la necessitat d'una obra com la ressenyada per poder començar qualsevol tema sobre la comarca. En primer lloc, per posar ordre i dotar de sentit l'ingent material acumulat; després per no incidir en qüestions ja tractades, perill cada vegada més present a mesura que augmenta el nivell cultural de la gent i el desig de fer acte de presència en el món de les lletres.

Sobre el llibre d'Inés Padrosa podríem repetir tot el que ja expressàrem en el comentari de la primera part, atès que, com a suplement d'aquella, es presenta com una continuació en el temps i, per tant, amb la mateixa estructura formal i conceptual.

El conjunt, en efecte, es troba ordenat geogràficament seguint l'esquema del primer volum: es comença pels conceptes més genèrics, com Alt Empordà, Aiguamolls, cap de Creus, etc., per passar seguidament a cada un dels seixanta-vuit municipis comarcals, que reuneixen el feix més considerable de pàgines.

La bibliografia s'obté a partir d'un minuciós buidatge de biblioteques i de la premsa periòdica, i va acompanyada de diversos índexs que

ens reconduïxen vers els diferents conceptes o autors buscats: relació alfabètica de personatges altempordanesos, pel poble d'origen i pel nom propi; índex d'autors i de matèries dels ítems tractats i finalment l'índex de la classificació decimal universal. A més a més cal recordar que cada poble disposa, per separat, del respectiu índex.

L'obra, doncs, no solament conté una impressionant quantitat de fitxes, sinó que les presenta perfectament ordenades des de les entrades o punts de vista més usuals en el camp del treball intel·lectual.

Sorpren la dedicació de tantes hores de feina com suposa el llibre; però no menys la paciència, meticulositat i dedicació de l'autora, i més en una època en què una de les queixes més enfadoses és la manca de temps.

Abans es parlava (sempre, és clar, amb una certa relativitat) d'obres exhaustives o definitives. Avui tals denominacions han quedat obsoletes, malgrat els avenços de la informàtica, davant el creixement imparable de les noves dades. No obstant això, si per la mateixa condició vehicular de l'obra, no pot ser definitiva, sí que hem de considerar-la com a fonamental i imprescindible per a tot investigador i de guia eficaç per a qualsevol interessat en temes locals.

Evidentment no hi trobarem "tot" el que s'ha escrit sobre l'Alt Empordà en el darrer mig segle, però sí quasi tot.

Recordem, per exemple, estrangers que han tractat temes empordanesos i els han publicat en revistes del seu país. O publicacions catalanes de difusió molt minoritària o de la resta d'Espanya, amb possibles referències comarcals, que no ha estat possible buidar. Recordo ara un

valuós article de geografia botànica de la serra de Roda, realitzat fa temps per un bon amic, catedràtic de la universitat de Granada i sortit a la llum en el butlletí d'aquell centre.

Són excepcions inevitables: però també en aquests casos el llibre d'Inés Padrosa ens mostra el camí per poder completar la informació: el llistat de les biblioteques consultades i el de les publicacions periòdiques buidades. Són aquests índexs, al meu entendre, els que no únicament donen la mesura del treball portat a cap, sinó que, al mateix temps ens fixen els límits, per altra part suficientment amplis per sentir-nos-hi còmodes i satisfets. Podem estar segurs que tindrem a la nostra disposició el més complet estat actual de la qüestió de qualsevol tema i qualsevol racó de la comarca.

En resum: els estudiosos disposen, en aquests moments, d'un instrument de treball no fàcil de trobar per altres espais geogràfics i, donada la capacitat de preparació metodològica i de dedicació de l'autora, amb garantia d'una continuada posada al dia, com demostra el volum comentat.

Albert Compte

El Portal de Mar de la fortalesa de Roses, una obra renaixentista a Catalunya

Damià Martínez Latorre

"Locus Amoenus" 4, 1998-9, 155-70.

L'autor d'aquest article, en l'actualitat, prepara una recerca biogràfica, a l'empara de la seva tesi doctoral, sobre l'enginyer Calvi. És una

bona notícia que els historiadors de l'art es dediquin cada vegada més a aquestes feines. Malgrat la simpatia natural que em causa que hagi decidit emprendre aquest important treball, he quedat negativament sorprès per l'aportació d'aquest historiador: em sobta que desconegui aspectes propis de la vida de Calvi com el fet de contraure el paludisme, una malaltia crònica que va agafar a Roses (els aiguamolls o *aigualleixos* de l'Empordà començaven pràcticament als glacis de la fortificació) i que va patir amb alts i baixos fins a la seva mort a Perpinyà, i no tuberculosi, com diu erròniament Martínez; les seves llacunes i aiguamolls intel·lectuals s'estenen fins a ignorar que Luis i Pedro Luis Escrivá són dos enginyers diferents, i no el mateix personatge com ell manifesta.

Martínez Latorre ens vol fer creure en el seu article que l'actuació de Calvi a Roses fou mediatitzada, tant dins l'arquitectura com dins l'enginyeria, pel tractat de Pietro Cataneo *I quattro primi libri di architettura*, publicat a Venècia el 1554. Tot i que Calvi perfila el projecte defensiu de Roses durant l'any 1552, a partir d'una relació dels papers del capità de Roses del 1556, dona notícia de l'existència d'una "traça de Catània", descrita com un gran plec de més de quatre dits de gruix que Martínez ens vol fer creure que era un *no sé què* de Cataneo. Una anàlisi més profunda l'hagués portat a concloure que aquell document era un plànol de la vila siciliana de Catània. Cal dir que la troballa ben interpretada pot ser una important dada perquè informaria, amb totes les reserves possibles, després de corroborar-ho més àmpliament en la

recerca d'arxiu, si és que la transcripció és correcta, d'una possible nova actuació de Calvi, un home itinerant per tota la Península, les illes Balears i els presidis espanyols del Mediterrani al llarg de la dècada dels cinquanta. Per què apareix a l'arxiu de Roses? Doncs per les mateixes raons que els projectes de Pizaño per a Roses eren incomprendiblement a l'arxiu de la guarnició de Perpinyà o el fet que Calvi entregués a Montsó una traça de Roses o a la Corunya el projecte de Perpinyà i ambdós es perdessin. Estem parlant de la diabòlica conjunció entre l'atípic món de la paperassa i un treballador com Calvi que és un cul inquiet.

Cal ser conscient que quan Calvi va arribar a Roses hi havia un projecte de Pizaño aprovat i en vies d' immediata execució. Tot i això, quan el duc d'Alba, que havia estat un dels defensors de les idees de Pizaño, visità Roses el 1552, atendrà les raons de Calvi: molt poderoses van haver de ser i molt brillants en la seva exposició perquè Alba es decidís a cometre la gosadia de contradir una instrucció de l'emperador i a esmicolar el projecte de Luis Pizaño aprovat pel Consejo de Estado. Quasi genial va haver de ser l'argumentació de Calvi perquè Alba desautoritzés el treball de Pizaño, antic enginyer principal, antic capità general d'Artilleria i soldat amb un historial de combat que impressionava el més fet veterà, fins i tot l'aguerit Alba, el comandant militar més destacat de Carles V i Felip II.

Davant de l'arrogància natural d'Alba, el qual es considerava un expert en temes de fortificació, no puc ni imaginar Calvi desacreditant els coneixements de Pizaño amb les

galerades o el que Martínez vulgui de l'obra de Cataneo, un llibre bàsicament enfocat cap a l'aprenentatge de principiants i que era del tot desconegut (un dels jocs de màgia que Martínez proposa, i que s'arriba a creure, és que Calvi el 1552 disposava d'aquest llibre dos anys abans de la seva publicació a Venècia el 1554). Irònicament suposo la colèrica reacció d'Alba, tractat com un neòfit, emmanillant Calvi al rem d'alguna de les galeres varades a la badia amb l'executiva ordre de fer-lo tornar cap a Itàlia d'aquesta humiliant i esportiva manera. Però els fets no foren aquests: Calvi, deixeble del gran Antonio de Sangallo El Jove, a més de no ser un doctrinari, era ja el 1552 un experimentadíssim enginyer, raó per la qual la Monarquia va posar els ulls en ell, una visió del tot contrària a la trista percepció dogmàtica que Martínez fa del personatge.

És per això que entrar en discussió amb Martínez sobre la definició del projecte de fortificació de Calvi, que ell fins i tot tampoc arriba a comprendre del tot en el seu vessant executiu (p. ex., arriba a manifestar que està d'acord amb mi en coses que jo mai no he defensat, com la rocambolesca interpretació que m'atorga de l'estancament de les obres que juraria que no exposo així), em produeix una certa mandra intel·lectual.

Respecte a la porta de Mar, subjecte del títol, les errades comeses per Martínez són tantes i tan greus que fan del seu article una pobra aportació. Les més destacades, encara que no totes, són:

1. Mostra el seu desconeixement cap al fet que Calvi va projectar a Roses dues portes monumentals, la de Terra i la de Mar, i no només una.

2. Atorga erròniament a Calvi una sèrie d'obres del cos superior de la porta de Mar que són d'altres enginyers un segle i mig posteriors a la seva actuació, i arriba a discutir el baixíssim nivell de realització (crec que no cal ni parlar de la porta de Terra): a la porta que Calvi executa hi falta, a més del cos superior, el mecanisme del pont llevadís i el rastell (agraeixo a C. Páramo que m'hagi cridat l'atenció sobre una estructura que sembla que n'és la caixa, encara que no es troben les guies del cademat sobre la porta, cosa que indica que no va ser acabat i si Martínez se n'hagués adonat hauria estat una interessant aportació que jo no he fet en el meu llibre) i l'obra sencera del cos de guàrdia, una actuació aquesta darrera que trigarà fins a mitjan del segle XVII a ser realitzada per un altre enginyer.

3. S'autoproclama descobridor del fet que Bartomeu Sabater fou el constructor d'aquest portal. Li hagués fet profit llegir més acuradament la pàgina 119 del meu llibre.

4. Nega sistemàticament el fet que Calvi incorpori l'escultura a l'arquitectura de les seves portes. Li aniria bé conèixer més profundament la porta de Mar de Barcelona o la de la Ciutadella de Perpinyà, ambdues obres de Calvi, on els grups escultòrics són una part fonamental del llenguatge arquitectònic. Tot i que ell mateix aporta proves de la col·laboració amb Sabater, no entén el rol de Pere Serafí com a dissenyador dels grups escultòrics de les portes traçades per Calvi, una matèria que Calvi no dominava. F. Marías ha tractat, encara que molt per sobre, la relació de Calvi amb aquest artista de profundes influències itàliques, el qual

ja havia fet tasques semblants. Tampoc entén que Calvi va haver d'avortar la inclusió d'aquests cars elements, atès que les autoritats del comtat d'Empúries, desafiantes de la Reial Pragmàtica, van desestimar col·laborar en l'obra d'embelliment de les dues portes, tal com s'havien compromès: la porta per a les autoritats locals era un punt de peatge i recaptació d'impostos. Podria fer un cop d'ull a la pàg. 103 de la meua obra.

5. Prenent-se com a *préste*, aquesta és la manera més suau de dir-ho, la pàgina 104 del meu llibre, a partir del mateix principi analògic, conclou un paral·lel de Calvi amb Michele de Sanmicheli, com a evidència estilística de la influència de Sangallo. Eureka! Després de ficar l'obra de Cataneo dins la màquina del professor Franz de Copenhague, Martínez s'adona que Calvi és manifestament un producte de l'escola de Sangallo. Després d'aquest suïcidi intel·lectual, no em queden paraules.

Pablo de la Fuente

Llançà

Josep Clavaguera i Canet
Quaderns de la Revista de Girona,
núm. 84 (monografies locals).
Diputació i Caixa de Girona
Gener 2000

Aquesta col·lecció monogràfica sobre temes de les nostres comarques, tan coneguda, ha presentat enguany l'estudi de Mn. Josep Clavaguera sobre la vila de Llançà. La visió panoràmica que n'ofereix

l'autor segueix el batec dels fets històrics, des dels monuments megalítics i la romanització posterior fins als temps actuals, que tracta amb extensió i detall. A destacar, en les referències més antigues, la data dels primers esments del Valle Lanciano (974) en unes donacions del comte Gaufred d'Empúries i Rosselló a l'abat de Rodes.

Aquest llibre té un precedent en *Llançà, notes històriques*, del mateix autor, que l'Ajuntament va publicar el 1986. No obstant això, en el treball present hi trobem noves dades i precisions importants sobre aspectes diversos relacionats amb la població. Destaquem, pel seu interès, les referències a la torre romànica de la plaça Major i a la capella del Port. També incorpora comentaris sobre el manuscrit de Joan Baptista Serriñana, de la segona meitat del segle XIX, així com de l'època del Centre Federal i de la Segona República. Quant als temps més recents, hi trobem articles breus sobre la vida cultural i esportiva a la població, el fenomen del turisme i el darrer període democràtic, amb les realitzacions més importants: port esportiu-pesquer, pavelló i camp de futbol, cementiri i casa de cultura. En les planes finals, es fa una referència a l'agermanament amb la vila occitana de Pont du Casse i s'ofereix un capítol dedicat als goigs i les sardanes dedicats a la vila i als seus sants.

Els *Quaderns de la Revista de Girona* presenten serioses dificultats als seus autors. La rigidesa de la seva composició, on tot està estudiat al mil·límetre, encotilla força la llibertat de l'escriptor. Tanmateix, el producte resultant és atractiu i molt llegidor gairebé sempre, cosa que cal

reconèixer als dissenyadors de la col·lecció.

Aquest *Llançà*, de Josep Clavaguera, ens dóna una idea força completa de la població i de la seva història, dels seus habitants i dels esdeveniments, del passat i del present. Algú dirà, potser, que hi manquen coses, detalls, i és possible que sigui així. Però resumir en unes noranta pàgines un tema tan variat i complex comporta perills evidents. El llibre traspua amor a Llançà i a la seva gent: des d'Arsenda, sotmesa al judici de Déu per robatori, a Salvi Salleras, patró de llaüt; de Joan Pagès, darrer ermità de la capella, a Agustí Gifre, metge i erudit local; de

Pere Purcallas, batlle republicà, a Eduard Trigàs, capellà militar de la postguerra; de Joan Marly, que bastí el magnífic edifici de la Residència, a Josep Benet, rector, fundador del Centre Cultural...

La documentació gràfica de l'obra és variada i plural; i completen els textos requadres que presenten estadístiques interessants o citacions d'obres d'altres autors locals o bé referents a Llançà. En conjunt, un llibre de positiu interès, especialment per als llançanencs d'origen i d'adopció. I per als aimants de Llançà, que són molts ja, arreu.

Josep M. Salvatella